

A rendőrök elől elmenekült férfiak a közeli nádas és mocsaras Sóstóba vették be magukat, „*ahol csak ők ismerték a járást és ahová kívülük senki nem mert bemenni*”. A rendőrök így a partot őrizték, és próbálták kicsalogatni a napokig bújkáló gyanúsítottakat.¹⁹

A Sóstó az utóbbi két évtizedben országos és helyi természetvédelem alá került. A megújulásnak köszönhetően az egyéni és a csoportos látogatók kedvelt területe lett. Egyidejűleg nőtt meg az érdeklődés az élővilágnak jelene és múltja iránt. A nádaratás napjainkban a természeti értékek megóvása céljából történik.

Gelencsér József

Városi vice – Népi abszurd

A „Papjanesi-vicek” effektusa népdalszövegeinkben

Történeti népzenei forráskiadványaink újabb köteteit mindig nagy örömmel veszem a kezembe, mert sok meglepetést tartalmaznak. Ezekben ugyanis – a nagy összefoglaló munkákkal szemben – egy-egy gyűjtő egy-egy gyűjtése alkalmával lejegyzett dalait együtt találhatjuk meg. Ráadásul olyan dalok is vannak ezekben, amelyeket gyakran obszcén szövegek miatt a népszerűsítő kiadványok természetesen kerültek. A magyar népdalgyűjtés aranykorának dokumentumai szinte a rácsodálkozás, a felfedezés pillanatait keltik fel bennünk. Nemrégiben Kodály első világháború előtti, hajdani Bars megyei gyűjtésének anyaga jelent meg,¹ előtte Járdányi két világháború közötti kéziratosa anyaga látott napvilágot.² A közelmúltban került a kezembe a neves népzenekutatónak, Tari Lujzának *Pongrácz Zoltán népzene gyűjtése szülőföldjén* című kötete egy csaknem elfeledett felvidéki gyűjtő kicsiny, de annál értékesebb anyaga a két világháború közötti időkből.³

Nem tudok kitérni az említett kötetek méltatására, pusztán egy apróságot szeretnék kiemelni egy Pongrácz Zoltán által a Komárom megyei Kamocsán lejegyzett dal szövege kapcsán. (20. dal 64. oldal). A szöveg így hangzik:

„Fölmászott a bihal a kútra
Engem rózsám ne csalogassál,
Mert ha engem megcsalogatolsz
Meg kő hanyi (halni) szégyenletembe.”

Meghökkenítő a szöveg. A bivaly (*bihal*) hogyan mászhat föl a kútra? Nonszensz. Ám ez csak a „kezdőkép”, amelyből következne (de nem következik) a további mondanivaló, ami nem más, mint fenyegetés a szeretőnek címezve: ha nem hagy föl a „csalogatással”, párja meghal szégyenletében. A kezdőkép és a „fenyegetés” azonban nincs logikai kapcsolatban egymással.

19 Budapesti Hírlap 1913. június 5. 12.

1 *Kodály Zoltán*: Kodály Zoltán Bars megyei népdalgyűjtése. Budapest, 2018.

2 *Fehér Anikó*: „Kis Kibédből nékem el kell menni...”. Járdányi Pál, a népzenekutató. Budapest, 2018.

3 *Tari Lujza*: Pongrácz Zoltán népzene gyűjtése szülőföldjén. Budapest, 2018.

A kamocsai népdal szövegtartalma miatt a népi abszurd, a nonszensz alkotások közé sorolható.⁴ Ezek a szövegek, mint Weöres Sándor írja: „*Olykor a felfordult világot ábrázolják képtelenségeikkel, olykor pedig öncélú képtelenségek.*”⁵

A dalszöveg tartalmi „furcsasága” még hagyján, a vers formai eszközeihez képest. A veretes szép régi magyar szavak között ugyanis ott lapul a harmadik sor végén a „*megcsalogatolsz*” szószörny, amelyet így még senki ki nem mondott. S mi van a rímekkel? Egyik sor vége sem cseng össze a másikkal. Nem csoda, hogy a kötet gondozója, Tari Lujza ezt így magyarázza: „*Az idős férfi valószínűleg nem emlékezett a versre, erre utal a rímek hiánya.*”

Nos, ez a magyarázat nem helytálló. A dalszöveg így jó. Szándékosan ilyen sete-suta. Ez a népi abszurd! Hasonló jellegű példákkal magam is találkoztam gyűjtéseim során. Bátyán gyűjtöttem a következő – az adatközlő szerint – „*hülyeség*”-et:

„*Dunán úszik egy hajó
Húzza aztat kilenc ló,
Ha a kötél elszakad,
Hasra esnek a lovak.*”

Aztán mindjárt elmondta verse pandantját is:

„*Dunán úszik egy hajó,
Kilenc ló húzza aztat
Ha elszakad a kötél,
A lovak hasra esnek.*”

A blódséget fokozza a kínálkozó rímek szándékos elrontása.

Ugyanaz a humor forrása, mint a városi – régebben „*Papjancsi-viccek*”-nek nevezett – bon motok-ban. Amelyeknek csattanójában Papjancsi mindig elront egy általa hallott viccet bumfordiságból, egy kis nyelvi bukfencsel. Például:

„– *Hogyan tanulja a királylány a szerelmet?
– Apródonként.*”

Papjancsi poényilkos tolmácsolásában:

„– *Hogyan tanulja a királylány a szerelmet?
– Apránként. [!]*”

A XX. század elején a magyar undergrund számos „alkotásában” szerepel a nem szalonképes „csintalan” rím helyett egy nem rímelő szó, s így elkerülhető a leírt obszcén szabadszájúság. Például: „*Kérdelem tőle: miért olyan – aszott, / Azt felelte: egész éjjel – fájt a feje.*”⁶

Nos, a verses szövegek rímeivel való incselkedő játék megtalálható a folklóralkotásokban is.

4 Fehér Zoltán: „Fát vágok, fát, De micsoda fát”. (A népi abszurd). Hittel 2019. 9. 106–121.

5 Weöres Sándor: Három veréb hat szemmel. Budapest, 1982. 400.

6 A „költemény” szerzője alighanem a XIX–XX. század fordulóján élt, „csintalan” verseiről híres szegedi rabbi.

A lányommal közösen kiadott *Bátya népzeneje* című kötetünkben van egy szép pentaton dallam a következő szöveggel:

„Kútágasra szállott a sas,
Engem babám, ne csalogass,
Csalogatott engem más is,
Náladnál szebb virágszál is.”⁷

A dal kezdőképe kozmikus – asztrológiai – szexuális szimbólum. Az ágas formájú Tejútan áll a Nap jelképe, a sas. (Úgy is mondják: „*Fahegyibe van a nap. = Esteledik.*”) Ebben a versszakban szerves kapcsolatot találunk a vers további tartalmával. A szöveg pedig némileg emlékeztet a Pongrácz Zoltán által gyűjtött „furcsa” nótára. Hát még ennek a „*papjan-csis*” – szintén bátyai – változatra, amelyet már nem lehetett énekelni sem:

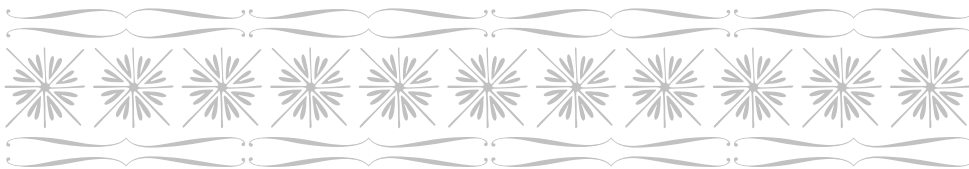
„Kútágara szállott a sas
Engem rózsám ne csalogassál,
Mert ha engem csalogatni fogol
Meghalok a szerelemből kifolyólag.”

A szándékosan elrontott rímek mellett a szótagszám megnövelése és a szokatlan (hibás) szavak alkalmazása mind-mind a szándékos meghökkentést célozza. (Csalogass helyett „*csalogassál*”, fogsz helyett „*fogol*”, no és a csúcs: a „*szerelemből kifolyólag*”. A „*kifolyólag*” szót ilyen értelemben a magyar nép nem használta soha. Erről eszembe jut Móra tréfás elbeszélése, a *Mihály folyamatba tétele*.⁸)

Így válik egy kozmikus-szakraális szöveg a humor hordozójává. Mint Tamás Ildikó idézi Mary Douglas és Victor Turnertől: „*A deszakralizáló jelleggel is felruházott humoros szövegek és szertartások ugyanis a hétköznapi rend fejreállításával, tréfás megjelenítésével megszelídítik, elfogadhatóbbá teszik az életünket átszövő társadalmi normákat konfliktusokat.*”⁹

A kamocsai idős „adatközlő” tehát jól emlékezett a dalszövegre, feladta a leckét, s én megpróbáltam felelni rá.

Fehér Zoltán

7 Fehér Zoltán–Fehér Anikó: *Bátya népzeneje*. Kecskemét, 1993. 17.

8 Móra Ferenc: *Véreim*. Budapest, 1958. 259–271.

9 Tamás Ildikó: „Mondja meg nekem valaki, hogy ki az a Szárnyati Géza.” (Nyelvi játékok és halandzsák a folklórban). *Magyar Művészet* 2015. 2. [59–66.] 59.